

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. — Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН**Мітюров Борис Никифорович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Хом'як Іван Миколайович** (Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 31.01.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

Важливим елементом риторичної майстерності викладача є нормативність індивідуальної мови. Вона базується на “відчуженні мови” промовцем: людина розмовляє правильно не тому, що пам’ятає всі правила, а тому, що “відчуває” мову, її дух та матерію. Дійсно, чуття мови - реальність, і потрібно всіляко розвивати його в собі читанням, бесідами, уважним слуханням чужої мови. Не менш важливим для оволодіння літературною мовою є вміння аналізувати мову, тобто вміння свідомо оцінювати красу та недоліки звучущого слова, помічати випадки відступів від літературних норм, звертатися до словників та довідників.

Одним з найяскравіших показників красномовності є багатство лексики. А.П.Чехов прямо пов’язував багатство словесне з красномовністю, вказуючи, що у всі часи багатство мови і промовницьке мистецтво йшли поряд. Однак характеристика мови визначається не тільки кількістю засвоєних слів. Дуже важливо орієнтуватися в їх значеннях. Але і цього мало. Викладач повинен бути впевнений у тому, що слухачі розуміють усі слова, які він вживає і розуміють вірно. Адже якщо виникає непорозуміння, або напіврозуміння, тоді ні до чого і багатий лексикон викладача. Практично всі ці питання знаходять свої вираження в точності і доречності словозастосування.

Основними ознаками риторичної культури мовлення є правильність, точність, чистота, багатство (різноманітність), виразність, доречність [3, 108-111]. Для досягнення високого рівня риторичної культури викладача необхідно: шанувати мову, якою спілкуєшся і людей з якими спілкуєшся; бездоганно засвоїти лексичні, граматичні, орфоепічні норми літературної мови, її правила, користуватися ними осмислено, творчо, володіти навичками відбору мовних засобів; постійно тренувати пам’ять, удосконалювати навички логічного мислення, ніколи не припиняти процес пізнання; багато читати – твори різних стилів, майстрів індивідуального художнього слова; намагатися, користуючись практично кількома мовами, добре володіти нормами кожної з них, осмислити їх специфіку, не допускати змішування мовних явищ, виправляти прояви інтерференції; постійно стежити за новою довідковою літературою (словниками, довідниками з метою корекції набутих раніше знань відповідно до вимог часу).

Отже, мова викладача, його риторична культура – це універсальний засіб навчання і виховання молоді. Саме тому викладачі повинні підвищувати свій освітній та мовленнєвий рівень, самовдосконалюватись. Неможливо весь педагогічний шлях пройти тільки з багажем, набутим у стінах вузу. Існує велика кількість літератури з даної теми, використовуючи яку, викладач поповнить багаж своїх знань, зуміє якнайкраще зрозуміти практичну методику, виробити власний оригінальний ораторський стиль, розширити духовно – інтелектуальний рівень у широкому контексті національної і світової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Античные риторика. – М., 1978.
2. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К., 1992.
3. Сагач Г.М. Риторика. – К., 2000.
4. Сухомлинський В.О. Роки отрочтва. – К., 1976. – т. 1.
5. Цицерон М.Т. Три трактата об ораторском искусстве. М., 1972.

Одержано редакцією 18.12.2002

УДК: 378:008

Л.М. САВЧИН

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Соціокультурні процеси і умови розвитку ряду європейських країн в 50-х роках ХІХ століття сприяли появі дисципліни, яка систематизувала знання культури як особливої форми організації життя людини. До цього періоду існували культурологічні концепції й особливості життєдіяльності народів були предметом аналізу істориків, філософів, географів.

Вивчення культурологічних концепцій триває понад три століття, від “Заснування нової науки” італійського мислителя Дж.Віко, який відводив культурі вирішальну роль в розвитку суспільства, німецького юриста С.Пуфендорфа (“культура” – духовний світ людини), французького вченого Ж.Ламетрі (“культура” – освітній і розумовий розвиток), французьких просвітителів Ж.–Ж.Руссо, Ж.М.А.Вольтера, А.Тюрго, М.Кондорсе (“культура” – людяність, цивілізованість), німецьких філософів І Канта (моральність), Ф.Шиллера, А. і Ф.Шлегелів (естетика), Г.–В.–Ф.Гегеля (філософія) до фундаментальних досліджень А.Тойнбі.

Центрами по вивченню культур були антропологічні і етнографічні музеї в Будапешті (1872р.), Стокгольмі (1874р.), Парижі (1877р.), Роттердамі (1883р.), Варшаві (1888р.). Вивчення культур уважно займались в США – Чикагський музей природничої історії (1893), музей Карнегі в Пітсбурзі (1895), музей антропології в Берклі (1901).

Перші еволюціоністські концепції культур – ідея єдності людського роду і єдиного розвитку культур, пряма однолінійність цього розвитку – від простого до складного, з’явилися практично одночасно в Німеччині (А.Бастіон, Т.Вайц, Ю.Ліпперт), Франції (Ш.Летурно), Австрії, Англії (Г.Спенсер,

Дж.Мак-Леннан, Дж.Лебок, Е.Тайлор, Дж.Фрезер), США (Л.Морган).

Ціль статі вбачається у висвітленні проблеми використання культурологічних концепцій у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів освіти, що впливає із державної культурноосвітньої політики. Оскільки Програма “Освіта ХХІ” акцентує увагу на гуманізації освіти, яка є центральною складовою нового педагогічного мислення і передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу в світлі людинотворчої функції, тому основним смислом педагогічного процесу в контексті гуманізації освіти є саморозвиток особистості. З огляду на це, у світлі державних документів гуманітаризація освіти переорієнтує освіту з предметно-змістового принципу на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. Найважливіший практичний напрям гуманітаризації освіти є перегляд змісту навчання, відображення в ньому світової філософської й загальнокультурної спадщини, філософських і етичних концепцій, історії науки.

Необхідно визнати, що культурологія як наука, вимагає чи не найбільшої уваги саме в системі вищої освіти, враховуючи специфіку моделей культури, й тому необхідно чітко обґрунтувати дидактичні підходи до реалізації визначених культурологічних концепцій на сучасний історичний період та конкретизувати логіку розвитку духовної культури впродовж її історичного існування.

Гуманітаризація освіти передбачає підвищення в навчальному процесі статусу гуманітарних дисциплін при радикальному їх оновленні, тому слід вирішити проблему використання культурологічних концепцій в системі вищої освіти шляхом вивчення культурологічних дисциплін.

Аналізуючи дослідження науковців в сфері гуманітарної освіти, які вивчають питання використання культурологічних концепцій в навчальних закладах, слід виокремити проблему культури, яка реалізується через успадковану поведінку (І.Зязюн, О.Рудницька, С.Черепанова, С.Шендрік, А.Яртись). За концепцією В.Розіна, екстремальні умови виживання протолюдини стимулювали ситуацію парадоксальної поведінки, в якій істота порушувала інстинктивно-біологічну програму, закладену на генетичному рівні. Ця поведінка дозволяла їм діяти згідно із відповідними знаками, які потребували виконання певних дій. Такий процес закріплював інформацію на комунікативному рівні. Поведінка прадавньої людини коригувалась завдяки знаковій системі (слова), тому право на життя мали лише ті істоти, які орієнтувались на запам'ятовування знаків й адаптувались до комунікаційної ситуації. Отже, саме семіотичний процес (комунікація) забезпечує віддзеркалення типу поведінки та життя взагалі.

Як науковий термін та самостійна лексична одиниця “культура” існує з ХУІІІ століття за твердженням німецького лінгвіста І.Нідермана. Чимало концепцій культури (як феномен духовного порядку, як прояв творчої діяльності в галузі науки, мистецтва, релігії) виникали на ґрунті європейської філософії Нового часу. Духовність асоціювалась з високим інтелектуальним пошуком, фантазією митця, світоглядом філософа.

На початковому етапі свого існування культурологічна проблематика розвивалась в межах історії філософії та філософії культури. Посилений інтерес до питань культури відбувається в другій половині ХІХ століття, коли традиційні цінності епохи Просвітництва й класичної філософії культури знаходять своє втілення в нових культурологічних концепціях.

Дифузійний напрям у вивченні культур з'явився в кінці ХІХ століття (фізична термінологія “розтікання”), розповсюдження культурних явищ через контакти між народами – торгівля, переселення, завоювання (Т.Хейердал, Ф.Ратцель).

Концепція культурної міфології Л.Фробеніуса стверджує, що культури народжуються, живуть, вмирають, як усі живі істоти. Дослідник розглядає людину швидше як продукт культури, ніж її творця. “Культура росте сама по собі, без людини, без народу” [5,139] тому саме людина носій культури. Теорія культурних кіл Ф.Гребнера містить ідею намагання звести всю розмаїтість людської культури до одиничних явищ. Він уявляв культуру як конгломерат або електричне поєднання предметів матеріальної культури, обрядів та вірувань. Культурна дифузія Р.Діксона описана в монографії «Побудова культур» (1828р.). Автор виділив первинну дифузію – розповсюдження будь-якого нововведення в межах окремої культури, і вторинну – переміщення елемента культури за межі ареалу серед іншого народу. Пальма першості в ідеях дифуніонізму після другої світової війни належить норвезькому етнологу Т.Хейердалу. Автор доводить концепцію впливу культур Стародавнього Світу на американський континент в доколумбову епоху. [1,41]

В межах біологічного напрямку (А.Бастіан, Г.Спенсер, Дж.Міллер, Л.Вольтман, Ж.Лепуж, О.Аммон), вивченням культур дослідники вирішували питання співвідношення вродженого і набутого, співвідношення природно-біологічного і соціокультурного в суспільствах.

Психологічний напрям у вивченні культур започаткували німецькі вчені М.Лацарус та Х.Штейнталь. Основний зміст їхньої концепції полягає в тому, що завдяки єдності походження і середовища проживання «усі індивіди носять відбиток ... особливої природи народу на своєму тілі та душі, внаслідок чого вони наділені одним і тим же народним духом»[7,1].

Розвиток психологічного напрямку у вивченні культури продовжив В.Вундт (мислення є продуктом історико-культурного розвитку суспільств). Проблеми психічного навіювання та формування

управління людьми в різних культурах висвітлюють роботи представників соціально-психологічного напрямку у вивченні культур (Г.Леона, Г.де Тарда).

Концепція інтеракціонізму, центральне вчення якої є аналіз “Я” як ядро особистості в культурі” знаходимо в працях американських вчених У.Джеймса, Дж.Болдуїна, Ч.Х.Кулі, Дж.Г.Міда.

Важливим аспектом вивчення культури на початку ХХ століття стало мислення. Саме завдяки мисленню людина пізнає оточуючий світ (раціоналістично-просвітницький тип культури –Е.Тайлор). Роботи Л.Леві-Брюля (1857-1939) дали могутній імпульс для дослідження різноманітності людського мислення в культурі.

Джерелом дослідження культури ХХ століття яка реалізується в системі вищої освіти, є цілком самостійна сфера гуманітарного знання – культурологія із сукупністю усіх її здатностей емпіричного матеріалу, оновлених технологій, які забезпечили наукове освоєння культури – як теоретичне так і практичне її функціонування в багатьох сферах. Криза культури першої половини ХХ століття сприяла закріпленню культурологічних знань. Насамперед це стосується розвитку культурологічних ідей О.Шпенглера (“Полудень Європи” 1923 року).

Його культурологічні концепції прагнуть до нового осмислення культури (проект абсолютного культурологізування).Єдино достойним предметом культурно-історичного аналізу є саме життя у всіх його проявах (політика, економіка, освіта).

Значний внесок в теорію культури зробив Е.Гурссель – розвиваючи ідею феноменології (з позиції проблеми пізнання) розглядає культурологічні тенденції як основу європейської духовності. Культурологічні концепції Гурсселя (“життєвий світ”) притаманна філософоцентричність. Становлення філософії він обґрунтовує на теоретичному рівні.

Культурологічний аспект вчення німецького соціолога, історика, економіста М.Вебера у ХХ столітті засвідчує, що гуманітарні науки в системі вищої освіти претендують на звання науки у випадку задоволення ними суспільно значимих потреб, тобто людина, будучи “культурною” особистістю, повинна вивчати світ, оцінюючи його й втілюючи смисл в існуючі “ціннісні ідеї”, визначаючи суть земного існування за допомогою ідеалів і цінностей.

На межі ХХ-ХХІ століть набула подальшого розвитку психоаналітична концепція культури. За столітню історію дана проблема випробувала і розквіт, і відносний занепад, застосовується для інтерпретації широкого спектру явищ культури (художня культура – В.Райх, О.Ранк, Г.Рохейм; кінематограф – З.Фрейд). Психоаналітику Г.Рохейм посудував з вивченням особливостей різноманітних культур. Автор послідовно реалізував принцип сублімації при побудові теорії культури. Він вважав, що в майбутньому в науках про культуру зросте роль досліджень про життя приматів, як початкової точки відліку в аналізі походження культури.

Проблеми сучасного йому суспільства та культури стали предметом дослідження К.Г.Юнга. Теорія “глибинної психології” передбачає пізнання самого себе у взаємозв’язку із прогресом, тобто концепція гармонії людини в соціокультурному оточенні, шлях становлення особистості за допомогою самосвідомості. Найбільш опрацьовані теми в аналітичній теорії К.Юнга – проблема співвідношення мислення і культур, шляхи розвитку культур на Заході і Сході, роль біологічно успадкованого і культурно-історичного в житті народів, аналіз містичних явищ в культурі, пояснення значень міфів, казок, повір’їв, сновидінь.

Функціоналістський напрямок у вивченні культур представляють Б.Малиновський та А.Редкліфф-Браун. Даний напрямок досліджує культуру, як виконавицю певної функції в соціокультурній спільноті. Будь-яка культура (Б.Малиновський) в ході свого розвитку виробляє гнучку систему стійкої “рівноваги”, де кожна частина виконує певну функцію. Якщо знищити будь-який елемент культури (наприклад, заборонити обряд), то уся етнокультурна система, а значить і народ, може бути не лише деградований, а й приречений до загибелі. Знищення традиції, спрямує соціальний організм на знищення та повільний процес вимирання.

Еволюційний підхід до вивчення культур відродив Л.Уайт (1900-1975). Завдяки його роботам (“Наука по культуру” 1949, “Еволюція культури” 1959), термін “культурологія” в 30-х роках ХХ століття став застосовуватись в межах цілісної науки, хоча сама дефініція була використана німецьким хіміком В.Освальдом дещо раніше.

Теоретичним аспектам вивчення культури присвятив свою роботу А.Кребер в 1944р. “Конфігурація культурного росту”. Автор відмітив тимчасовість та спазматичність творчих злетів в кожній культурі, він виділив дві риси специфічності культур: 1) виникнення, розквіт, занепад; 2) тенденція виникнення культурних цінностей за рахунок вищих досягнень у відносно короткий термін.

Цілісна культурологічна концепція викладена як система в науковій роботі “Культурна антропологія” (1948, 1955) М. Херсковицем (1895-1963). Автор описує цінність кожної культури незалежно від її розвитку. Квінтесенцію теоретичних досліджень він називав “етнософією” – своєрідною філософією культурно-антропологічних досліджень. “Енкультурація” визначає ядро концепції Херсковиця – принцип культурного релятивізму. Експериментально – психологічні міжетнічні дослідження мислення та сприйняття в умовах різноманітних культур досліджували М.Сегаллу,

Д.Кемпбелл, М.Херсковиць, М.Коул, С.Скрибнер.

Етнопсихологічна концепція культур сформульована представниками “Психології народів” (Р.Бенедикт, Дж.Рікман, Р.Метро, М.Мід, Д.Рісмен). Автори намагались створити поліфонічний портрет народу, використовуючи особливості способу життя, щоденного побуту, норм спілкування, специфіки релігії, традицій.

Різноманітні концепції у вивченні культури протягом століття, стверджують життєздатність даної проблеми як повноцінної складової культурології. Етнопсихологічні особливості культур стали предметом аналізу у вигляді етнічної ідентифікації в 70-і роки. Колективна робота “Етнічна ідентичність” (1975,1982) Дж.Де Во і Л.Романуссі-Росс, М.Мід, Дж.Горер, Дж.Деверо, Т.Шварцман, висунули тезу про етнічний або культурний плюралізм.

Відомі гуманісти ХХ століття Е.Фромм і А.Маслоу довели, що прагнення до збереження культури, любов “до рідного вогнища” є фундаментальна і глибинна потреба людини. Обмежуватись лише психоаналітичною інтерпретацією культури неможливо вивчаючи усі грані культури, стверджував Дж.Деверо (1908-1985). Автор вважав, що людина пізнає світ лише при взаємодії психоаналізу, етнології, соціології.

Не втратила актуальності нині концепція вивчення культури Е.Фромма, згідно якої екзистенційна потреба людини – потреба у творчості, як глибинному засобу людської природи, активна здатність до перетворення світу, створення світу духовних цінностей і усвідомлення приналежності до відповідного типу культури.

Значення гуманістичного підходу до людини розкривають роботи А.Маслоу (1908-1970). Автор стверджує, що ідеальну культуру створюють люди особливого бачення, основна риса яких – прагнення до самоудосконалення та самоактуалізації. Концепція А.Маслоу є однією із перших намагань побудови синтетичної теорії Людини. Його теорія отримала реалізацію в різноманітних галузях науки і практичної діяльності людини.

Етологічну концепцію до вивчення культур розвинули Н.Блуртон-Джонс, У.Макгрю, М. фон Кранх, Дж.Боулбі, Р.Хайнд, К.Лоренц. Специфічні риси етології людини – пошуки універсальних механізмів поведінки людини в певному соціокультурному середовищі. Перспектива розвитку етології людини вбачається у створенні нової синтетичної науки про людину на основі інтеграції етнології, соціології, психології, етології.

Вітчизняна культурологія вивчає, по суті, те саме, що й комплекс антропологічних дисциплін, який сформувався на Заході [6,12]. Багатоманітність концепцій культурології – богословська (П.Тіліх, М.Бердяєв, А.Шептицький), просвітницька (Ж.Ж.Руссо, Й. Гердер), еволюціоністська (Л.Морган, Е.Тайлор), функціональна (Б.Малиновський, Т.Парсонс), символічна (Г.Сковорода, Е.Кассіер), революційно-демократична ((Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, П.Грабовський, М.Павлик, М.Коцюбинський), марксистська (К.Маркс, Ф.Енгельс), семіотична (К. Леві-Строс, О.Лотман), літературознавча (М.Хвильовий, М.Зеров, Д.Лихачов, С. Аверинцев, А. Макаров), діалогічна (З.Фрейд, К.Юнг, Е.Фромм), соціологічна (М.Вебер), національна (М.Костомаров, В. Скуратівський, А. Макаров, О.Забужко) – відображають певні зміни в навчанні студентів ІV рівня акредитації, оскільки в умовах зростання інтересу до проблем вищої школи підвищується національна активність, що тісно пов'язана з характером і ментальністю.

Прагнення особистості удосконалити своє природне і соціальне життя до висот духовності підкреслювали представники самобутнього напрямку В.Соловйов, М.Бердяєв, П.Флоренський. Вони вважали, що лише за допомогою культури та її взаємодії з системою освіти людина досягає гармонії з оточуючим світом, реалізує своє духовне призначення [2,166].

Сучасна культурологія висвітлює сутність культури крізь призму різноманітних концепцій “кожне суспільство з допомогою своєї культури шукає і в певній мірі знаходить цінності”(К.Клаксон, А.Кребер);”спосіб життя, якого дотримується спільність або плем'я” (К.Уїслер); “спільний спосіб життя, специфічний спосіб пристосування людини до її природного оточення і економічних потреб” (К.Дасон); “вираження суспільства у формі літератури, мистецтва або мислення”(Д.Реджін); “нематеріальний зміст життя, який передається у суспільстві за допомогою процесу соціалізації” (Г.Беккер). У монографії Л.Кертмана “История культуры стран Европы и Америки” автор акцентує увагу на всезростаючій тенденції до кількості визначень поняття “культури”. Кількість зібраних дефініцій нині сягає близько 500. Таким чином, у найзагальнішому вигляді культура – це моральні цінності та норми поведінки людини в соціоприродному середовищі та сукупний результат продуктивної діяльності людської.

Проблеми вивчення культурологічних дисциплін у вищих навчальних закладах освіти набувають першорядного значення, оскільки культура виступає вагомим чинником соціального прогресу й відіграє величезну роль в житті та діяльності людини. Проблеми культури часто мають глобальний, міжнародний характер, тому їх розв'язання пов'язані з перспективами прогресу людства. Рівень культури визначає сьогодення і майбутнє нації; впливає на працю, побут, дозвілля, освіту; являє собою весь неоглядний світ творчої діяльності й множину її продуктів. Розгалуження сфер культури класифікують по відношенню до природи, суспільства і окремої людини: культура матеріальна і культура духовна, культура політична і

культура правова, культура моральна і культура художня, культура праці і культура побуту. Будь-яка культура структурується на професійному ґрунті, тобто має внутрішню будову.

Більшість дослідників умовно поділяють культуру на матеріальну і духовну. Якщо матеріальна ототожнюється з матеріальними благами і засобами виробництва, то духовна співвідноситься з ціннісним переосмисленням знань, уподобань, пріоритетів. Підґрунтям духовної культури є інтелект, естетика, етика, соціальні інститути, релігія. Саме духовна культура реалізує в людині особистість. У здатності клітин людського організму сприймати добро і зло криється оцінка духовної культури (Г.Спенсер, А.Луначарський). За допомогою духовної культури людина засвоює соціальну інформацію й інтегрується в суспільстві. Місія культури вбачається в сукупності генетично неспадкоємної інформації в галузі поведінки, яку нагромаджують, зберігають, та передають від покоління до покоління (Я.Щепанський, Ю.Лотман). Культура є тим організмом, яка виникла й розвивається пліч-о-пліч з людиною, а духовні цінності виступають засобом, який висвітлює людину у вищій площині її буття.

Вивчення культурологічних дисциплін дозволяє глибоко проникнути в освітню систему як таку, яка дозволяє розглядати суть освіти у всеобширі феномену культури й аналізувати зміст освітнього наповнення як один із механізмів розвитку культури.

На теоретичному рівні культурологічні дисципліни “спілкуються” з певними формами культури як об’єктивними результатами соціуму. Оскільки одним із вагомих завдань теорії культури є пізнання процесу і сутності культури, виявлення механізмів її функціонування різноманітних сфер. Тому центральною, системоосвітньою концепцією сучасної культурології є світ людини як арена, і результат її діяльності за законами природи і соціуму –людинотворчість (І.Я.Левяш) [4,87]. Культурологічна теорія має комплексний і міждисциплінарний характер й виконує, поряд з пізнавальною, дуже важливу культурно-виховну функцію, прилучаючи людину до гуманістичних духовних цінностей як власного народу, так і людства в цілому. Значимість її вивчення особливо зростає у зв’язку з актуалізацією національно-патріотичного, морального, естетичного виховання, формування гуманістичного світогляду.

Розглядаючи дидактичні підходи до реалізації культурологічних концепцій в системі вищої освіти, необхідно зазначити, що вивчення, дослідження, узагальнення принципів та закономірностей, форм, методів та прийомів і їх вплив на формування в особистості студента знань, вмінь та навичок акцентовано на такий рівень культурного розвитку людини, що певною мірою, виводить її за межі існуючих стереопитів, норм, цінностей і дозволяє створювати нові, більш вдосконалені або більш узгоджені з потребами часу. Сучасна дидактика розглядає культурологічні дисципліни у вищих навчальних закладах освіти в контексті соціальної історії як систему життєвих орієнтацій людини, як реально існуючу конфігурацію свідомості. Тобто культурологію слід розуміти як сферу духовної, ціннісної, комунікативної організації суспільства, що визначає норми поведінки, мислення, почуття людини і нації в цілому.

На зламі епох складний і суперечливий процес переходу до оновленого суспільства вища освіта вимагає чіткої актуалізації у вивченні як світової, так і вітчизняної культури, оскільки вирішення культурологічних проблем засобами запропонованих концепцій, сприятиме зростанню знань та інтелекту студентів. Актуалізація вивчення культурологічних дисциплін – вимога суспільства, тому над актуальною культурою, яка становить “базові” рівні культури особистості, “надбудовується” спеціальна (професійна) культура, причому між цими двома рівнями культури відбувається неперервний обмін цінностями: одні навички і знання переходять із актуальної культури у спеціальну, інші – навпаки, із спеціальної у актуальну [3,48]. Отже вивчення культури через культурологічні концепції сприятиме формуванню у студентів глибоких знань як у філософії, соціології, психології, історії так і фахових дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белик А.А. Культурология: Антропологические теории культур. – М.: “Центр”, 1999. – 249с.
2. Бердяев Н.А. Смысл истории. – М.: “Наука”, 1990. – 273с.
3. Каган М.С. Всестороннее развитие личности и культуры. – М.: “Мысль”, 1981. – 475с.
4. Левяш И.Я. Культурология. – Мн.: НТООО “ТетраСистемс”, 1998. – 544с.
5. Токарев С.А. История зарубежной этнографии. – М.: “Просвещение”, 1978. – 368с.
6. Шевнюк О.Л. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібн. – К.: Знання-Прес, 2002. – 277с.
7. Штейнталь Х. Грамматика, логика и психология// История языкознания в очерках и извлечениях. – М., 1960. – С.1-28.

Одержано редакцією 19.11.2002

УДК: 378.147:7.071.5

К.І.СТАНІСЛАВСЬКА

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО СПРИЙМАННЯ СТУДЕНТІВ РЕЖИСЕРСЬКИХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ

Мистецтво режисури в сучасному культурному середовищі трактується як “...створення єдиного, гармонійно цілісного художнього твору театрального мистецтва за допомогою творчої

ЗМІСТ

Вступне слово	3
1. Гавриш Н.В. Педагогічний погляд на дитячу творчість як явище культури.....	4
2. Воробйов А.М. Місце соціокультурних чинників в українській ментальності	8
3. Главінська О.Д. Усвідомлення дитиною своєї суб'єктності як необхідна умова формування адекватної самооцінки	14
4. Івашкевич Е.З. Психологічне обґрунтування діалогічності пізнавальної діяльності як комунікативного процесу	19
5. Савуляк В.О. Психосоціальні фактори наркотичної залежності.....	24
6. Безлюдна В.І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку.....	29
7. Янцур Л.А., Верусь Н.С. Психолого-педагогічні умови формування зображувальної діяльності у дітей третього року життя	36
8. Косарева О.І. Психолого-педагогічні особливості конфліктів дошкільників з батьками в сім'ї.....	39
9. Корчакова Н.В. Усвідомлення молодшими школярами сутності презентаційної ситуації та власних самопрезентаційних намірів.....	42
10. Одолінський В.Г. До проблеми соціалізації молодших школярів.....	46
11. Рудюк О.В. До проблеми внутрішньоособистісного конфлікту у юнаків в ситуації соціальної депривації 48	
12. Михальчук Н.О. Психологічні аспекти проведення дискусій в межах мікрогруп на уроках іноземної мови в середній школі.....	53
13. Цуканова М.С. Основні аспекти проблеми психічних кризових станів, які виникають у неповнолітніх засуджених під час відбування покарання.....	55
14. Середюк Л.А. Розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів, як умова оптимізації самовираження старшокласників.....	58
15. Наумчук Г.І. Педагогічні умови національного виховання дітей в сім'ї.....	62
16. Харламенко В.Б. Професійна орієнтація учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема	66
17. Мельник О.В. Зміст і структура профконсультаційної роботи із школярами.....	70
18. Капустіна О.В. Методика професійного самовизначення Д.Голланда.....	74
19. Рудницька Н.Ю. Методи вивчення краєзнавчого матеріалу учнями шкіл Волині (1917-1932 рр.)	79
20. Шарапова Т.М. Методика застосування рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень школярів при вивченні курсу "Екологія".....	81
21. Кільдеров Д.Е. Уявні просторові перетворення як основа оперування динамічними образами об'ємних предметів	87
22. Ковбаса Ю.М. Вимоги до змісту навчання основам бухгалтерського обліку у 10-11-х класах середніх загальноосвітніх закладів	91
23. Сингаївський Д.В., Белошицький О.О., Ковальов В.М. Оновлення змісту трудової підготовки молоді на основі технічної творчості	94
24. Ващук О.В. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі учнів 5-7 класів.....	98
25. Хоронжевський О.М. Формування гігієнічної культури у школярів основної школи в процесі трудового навчання – запорука профілактики професійних захворювань	103
26. Онишко Н.П. Школи з альтернативною формою навчання у системі освіти Німеччини.....	105
27. Якимчук С.Н. Музичне мистецтво як один із провідних засобів виховання особистості	110
28. Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство у формуванні компетентності майбутнього вчителя 112	
29. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами	116
30. Бородіна К.І., Кмець А.М. Структура екологічної свідомості студентів педагогічного вузу.....	120
31. Герман Н.В. Проблеми професійної підготовки вчителя в процесі вивчення дисципліни „Безпека життєдіяльності людини”	123
32. Козяр М.М., Янцур М.С., Хомяк О.Л. Деякі аспекти методичного забезпечення процесу вивчення машинної графіки у вищій школі.....	126
33. Джеджула О.М. Попередні умови побудови моделі графічної діяльності студента.....	131
34. Козяр М.М., Гордійчук І.І., Вовк В.Ф., Лебедюк Є.А. Система контролю знань студентів з інженерної графіки 133	
35. Черуха Н.В. Індивідуалізація процесу навчання іноземних мов для спеціальних цілей: сутність, особливості, сучасні проблеми	137
36. Янцур М.С., Войтко А.І. Використання модульно-рейтингової системи навчання в підготовці майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи з учнями	140
37. Осницька Т.Р. Педагогічні ідеї духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді в педагогічній спадщині С.Я. Дем'янчука	146

38. Яковенко Л.П. Художнє мислення: зміст, структура, проблеми формування засобами музичного мистецтва 148
39. Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. Красномовство – мистецтво формування риторичної культури особистості в умовах вищої школи..... 152
40. Савчин Л.М. Культурологічні концепції та їх реалізація в системі вищої освіти 155
41. Станіславська К.І. Про деякі аспекти розвитку музичного сприймання студентів режисерських спеціалізацій 159
42. Ярмачук Т.М. Формування у студентів вмій та навичок виконання творів французьких клавесиністів 163
43. Піддубник В.Г. Розвиток професійних умінь і навичок студентів на уроках хорового сольфеджіо 167
44. Тарчинська Ю.Г. Проблема формування навичок виразного виконання в аспекті розвитку техніки гри на фортепіано 168
45. Сверлюк Я.В. Психолого-педагогічні основи керування оркестровим колективом 173
46. Димченко С.С. Педагогічна і диригентська спадщина М.Малька в історичному часі української музичної культури 175
47. Сіончук О.В. Формування художніх цінностей особистості засобами музичного мистецтва 180
48. Скільська Л.І. Специфічні особливості роботи з дитячим хоровим колективом..... 182
49. Гаврилова Г.П. Громадянське виховання молоді засобами народознавства на матеріалі української літератури 185
50. Чичановська Н.Ф. Художньо-творчий розвиток учнівської молоді Рівненщини в умовах національного відродження..... 189
Відомості про авторів 192

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 25

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Курченко Н.Б.
Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 12.12.2002 р. Підписано до друку 31.01.2003 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 28,38. Замовлення № 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. —
Рівне: РДГУ, 2003. — 196 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20